

УДК 37.034-053.67:32.019.051

Клименюк Н.В., Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили

Клименюк Наталія Василівна – кандидат педагогічних наук, в.о. доцента кафедри соціальної роботи, педагогіки та психології. Коло наукових інтересів: соціологія виховання; соціальна робота з людьми із особливими потребами.

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА МОРАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Засоби масової інформації стали невід'ємною частиною культури сучасного суспільства. В даній статті увага приділена формуванню у дитини "імунітету" до негативу, який несе медіа-продукція, та пошуку можливостей корисного впливу аудіовізуальних засобів на інтелектуальний та моральний розвиток підростаючого покоління.

Means of mass communication became integral part of modern society culture. The article emphasizes the formation of immunity against mass media production. The author seeks possibilities which impact on the intellectual and moral development of growing generation.

*Чоловік ти або жінка – нам все одно,
тут для нас новий світ, і нам всім потрібно
багато чому навчитися
(із сучасного американського мультфільму)*

Кінець ХХ – початок ХХІ століть ознаменувався переходом від індустріального до високотехнологічного інформаційного типу суспільства, в якому вирішальне значення має рівень освіти молоді.

Об'єктивні зміни в сучасній педагогічній діяльності призвели до того, що на зміну шкільній монополії в галузі навчання та виховання особистості приходять інші соціалізаційні інститути, головними з яких є засоби масової інформації. При цьому неможливо недооцінити їх вплив на формування підростаючого покоління.

Актуальність цієї теми зумовлена тією обставиною, що засоби масової інформації стали невід'ємною частиною культури сучасного суспільства. Саме ЗМІ здійснюють своєрідний

інформаційний фон, на основі якого в підлітків формується певний світогляд щодо моделей поведінки, а також способу й стилю життя. В цьому розумінні засоби масової інформації мають у своєму розпорядженні невичерпні можливості позитивного впливу на свідомість людей, формування в них, особливо у неповнолітніх і молодих людей високих моральних якостей, зразків правомірної поведінки, розвитку інтелектуальних можливостей. Між тим, як свідчить практика, засоби масової інформації, і зокрема телебачення, не вирішують у повному обсязі цих завдань, більше того, далеко не поодинокі випадки негативного впливу телебачення на поведінку неповнолітніх, коли на телебаченні пропагуються стандарти поведінки телегероїв, несумісні з ціннісними орієнтаціями суспільства і пов'язані з культом сили, жорстокості, розпусти.

Слід зазначити, що проблему впливу засобів масової інформації на свідомість підлітків та молоді вивчали такі зарубіжні та вітчизняні

вчені, як: В.Батиргарєєва, Р.Берон, Р.Беланова, О.Волянська, В.Голіна, Б.Головкін, В.Гончаренко, О.Гордякова, І.Даньшин, А.Долгова, О.Дроздов, С.Еніклопов, О.Книш, В.Кочетков, М.Левшин, Д.Майєрс, О.Михайленко, М.Назаров, О.Крейдер, І.Лапшина, В.Пушкар, Д.Річардсон, М.Семчик, Д.Срібняк, К.Тарасов, А.Тузов, І.Туркевич, В.Шақун та інші автори.

Особливу значущість у житті суспільства засоби масової інформації набули в останні десятиліття. Сьогодні вже неможливо уявити собі соціокультурний розвиток людства без засобів масової інформації, особливо в сфері освіти й виховання. Адже інформатизація суспільства посіла визначальне місце в системі відносин сучасного суспільства, оскільки перетворилася на необхідний елемент повсякденного життя людини, стала органічною частиною середовища її проживання.

У контексті цієї проблеми постає питання: чого ж більше від засобів масової інформації – користі чи шкоди? Перш ніж розглянути вплив засобів масової інформації на моральне здоров'я підростаючого покоління, зупинимось на цій важливій категорії. В останній чверті ХХ століття в світовій науці разом із проблемами екологічними, економічними, демографічними, ресурсними, техногенними визначилася проблема здоров'я. Поняття здоров'я розглядається вченими в широкому розумінні. Так, за визначенням Конвенції Всесвітньої організації охорони здоров'я, це не тільки відсутність хвороб, а ще й стан фізичного, психічного й соціального благополуччя. Зараз виокремлюють декілька компонентів здоров'я: соматичне, фізичне, психічне, соціальне, моральне.

Щодо морального здоров'я, то, згідно з визначеннями в довідкових джерелах, здоров'я – це стан повного фізичного, психічного й соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб та фізичних вад [16, с. 265]. Відповідно визначаємо поняття “морального”. “Мораль” регулює поведінку людини в усіх без винятку сферах її суспільного життя – праці, побуті, політиці, науці, сім'ї, суспільних місцях. Моральні норми обґрунтовуються за допомогою більш складних форм свідомості – принципів, ідеалів, понять добра і зла [17, с. 188-190]. Отже, можна узагальнити, що моральне здоров'я – це комплекс характеристик, пов'язаний із такими загальнолюдськими цінностями, як: добро, зло, любов, істина, краса – які, в свою чергу, мають допомогти людині благополучно діяти в усіх сферах суспільного життя. Виходячи з цього науковці європейських країн, починаючи з 70-80-х років ХХ століття, розпочали пошук таких можливостей впливу аудіовізуальних засобів на емоції, уяву та інтелект дітей, який би навчав учнів критично сприймати інформацію, отриману зі ЗМІ, навчатися з їх допомогою розширювати

світогляд, займатися самоосвітою, тобто використовувати засоби масової інформації з користю для розвитку морального здоров'я учнів, а не навпаки.

Так, розвиваючи сучасну освітню сферу, враховуючи особливості інформаційної ситуації в суспільстві, Європейська школа, керуючись своєрідним девізом: “В часи усної цивілізації школа навчила говорити й слухати, в часи писемності – читати й писати, сьогодні ж вона повинна навчити бачити й показувати” [7] – пішла шляхом “педагогізації найсучасніших технічних засобів” [7]. Наприклад, французькі відділи освіти по виховній роботі з підлітками з метою формування критичного мислення, вирішили провести значний за масштабами національний експеримент під назвою “Активний юний телеглядач”, зауважуючи на тому, що серед засобів масової інформації за інтенсивністю і масштабністю впливу на підростаюче покоління лідируюче місце серед засобів масової інформації займає телебачення. Так, за даними закордонних фахівців у Франції кожна четверта сім'я має по два телевізори, У США в кожній п'ятій квартирі нараховується три апарати, а в Японії навіть 4 телевізори в одній квартирі вже не рідкість [14].

Повертаючись до практичного досвіду французьких учених-педагогів, варто наголосити на корисності подібного експерименту. Адже в даному випадку педагогам вдалося перетворити засоби масової інформації не на загрозу, від якої дитину треба оберігати, а на помічника у виховному процесі.

Спробуємо розглянути стан засобів масової інформації в сучасній ситуації українського суспільства. Адже, згідно з даними соціологічного опитування, проведеного Українським інститутом соціальних досліджень, люди частіше дивляться телевізор, ніж читають газету чи слухають радіо. Соціальний портрет українця, який повністю довіряє телебаченню, в нашій державі має середній і вище середнього рівень матеріального становища [15].

Розглядаючи вплив ЗМІ на духовність молодих людей, наші російські колеги наголошують на його опосередкованому впливі на молоде покоління. Не можна не погодитись із тією думкою, що сьогодні в суспільстві склалася така ситуація, коли між дітьми й батьками, а особливо прабатьками (дідусями й бабусями) існує не лише конфлікт поколінь, але й конфлікт моралей, а точніше, конфлікт “колишньої моралі” [3]. Адже ті моральні цінності, які привносять західні засоби масової інформації, є неприйнятними для поколінь батьків, а особливо прабатьків, натомість повністю прийнятні для підростаючого покоління, більше того, та телепродукція, яку “вживає” старше покоління, є нецікавою і незрозумілою для їх дітей. Передумовою розвитку різного роду асоціальних

звичок під впливом ЗМІ, на думку російського вченого С.Баранчука, є такі чинники:

- нерозвинений самоконтроль;
- низька самоповага й невпевненість у собі;
- емоційна і психічна неврівноваженість;
- життєві цінності, які допускають зловживання алкоголем і наркотиками;
- низька успішність;
- відсутність взаєморозуміння в навчальному закладі;
- прояв асоціальної поведінки в ранньому віці [3].

Розглядаючи проблему морального здоров'я підростаючого покоління, не можна не торкнутися питання статевого виховання. Адже цілком очевидним є той факт, що сексуальна розпуста та різноманітні сексуальні девіації стали звичайним явищем на екранах телевізорів, уже не кажучи про всевітню мережу інтернет. Особливо це стосується підліткового віку, адже відомо, що цей період характеризується статевим дозріванням, що спричиняє зміни не лише фізіологічні, а й психологічні. А тому ця сфера психолого-фізіологічного розвитку потребує особливої уваги батьків і педагогів з метою правильного її формування.

О.Гончаренко визначає такі фактори, що впливають на формування світогляду підлітка. Першим фактором, звичайно, є сім'я. Сімейні цінності є провідними, адже саме на основі сімейних стосунків підліток засвоює зразки статевої поведінки. Але на сучасному етапі сім'я не зможе контролювати всі етапи соціалізації дитини. Другим фактором є школа. Та, на жаль, сьогодні школа втрачає свої виховні функції. Таким чином, сім'я і школа поступаються третьому фактору – засобам масової інформації.

Згідно з дослідженнями сучасного науковця Н.Маркової, під впливом ЗМІ у підлітків та молодих людей віком від 12 до 25 років можуть сформуватися такі моделі поведінки:

- 1) поведінка агресивна, асоціальна, девіантна;
- 2) поведінка споживача наркотиків;
- 3) релятивний і рекреативний секс;
- 4) субкультурні групи, в тому числі фашистського спрямування [12].

Соціологічні дослідження, проведені в 2005-2006 рр. серед підлітків, старшокласників та студентів на предмет їхнього ставлення до дошлюбних стосунків, зафіксували такі результати:

вважають дошлюбні статеві стосунки абсолютно нормальним явищем

- 47% восьмикласників,
- 65% десятикласників,
- 77 % одинадцятикласників,
- 60% студентів-першокурсників;

вважають дошлюбні статеві стосунки неприпустимими

- 14% восьмикласників,
- 7,5% десятикласників,

- 6% одинадцятикласників,
- 14 % студентів-першокурсників.

Як бачимо з цих результатів, сучасне підростаюче покоління досить лояльно ставиться до цього непростого питання. Далі автор наголошує на розумінні підлітками наслідків дошлюбних статевих стосунків. Так, основними наслідками до яких може призвести сексуальний зв'язок, це вагітність та інфекційні захворювання. Та молоді люди впевнені, що цим наслідкам можна запобігти. Адже інформація, яку доносять ЗМІ, формує в підлітків та молоді установку на так званий “безпечний секс” [12]. Характерною рисою таких установок є те, що головною ідеологією “безпечного сексу” ніколи не виступають кохання, вірність, відданість, ці почуття повністю замінив презерватив. Молоді люди впевнені, що тільки він може їх гарантовано захистити від інфекцій, хвороб та небажаної вагітності.

О.Гончаренко узагальнює негативні наслідки впливу інформаційних технологій на психіку підлітків та молодих людей у таких висновках:

- деформація розвитку вищих почуттів, бо одна з основних психологічних потреб підліткового віку – потреба в *романтичних* стосунках з протилежною статтю – блокується і замінюється на сексуальний досвід, досить часто випадковий та безособовий, а то й примусовий. Так, у дослідженнях настанов підлітків щодо початку статевого життя доведено, що 50% дівчат і 15% хлопців вступали в статеві стосунки без добровільної згоди. В такій ситуації відбувається деформація справжнього почуття кохання, оскільки особа протилежної статі сприймається не як особистість, а як об'єкт для задоволення сексуальних потреб, що робить неможливим в майбутньому створення повноцінної сім'ї;
- затримка розвитку інтелектуальної та соціальної сфери особистості підлітка, оскільки вся психічна активність підлітка, яка повинна бути спрямована, в першу чергу, на розвиток інтелектуальної та соціальної сфер, перекладається на статево, що тягне за собою деформацію особистості дитини;
- загроза вживання наркотиків. Кореляція між раннім початком статевого життя і використанням наркотиків доведена вченими: у 71% юнаків та 52% дівчат, які вживають наркотики, була зафіксована сексуальна активність (у порівнянні з 10% юнаків і 3% дівчат, що не вживали наркотики);
- поява асоціальних форм поведінки, злочинності. Зв'язок злочинності з

сексуальною активністю неповнолітніх доведено як вітчизняними, так і зарубіжними вченими;

- депресія, схильність до суїциду. Дана тенденція пов'язана з тим, що однією з головних задач підліткового віку є пошук сенсу життя, побудова життєвої перспективи. Постійний акцент ЗМІ на сексуальній сфері, на фізіологічному аспекті стосунків між статями зводить сенс життя людини на рівень нижчих потреб, що, враховуючи потребу підлітків у романтиці, тягне за собою депресивні та суїцидальні тенденції;
- епідемія ВІЛ, СНІД, венеричних захворювань;
- значні порушення репродуктивного здоров'я молоді у зв'язку з поширенням абортів, хвороб, що передаються статевим шляхом, передчасного штучного стимулювання сексуальної сфери, наслідком чого є рання імпотенція та інші порушення сексуальної сфери;
- суттєве зменшення можливості створення в майбутньому повноцінної сім'ї, оскільки доведено, що люди з великим дошлюбним сексуальним досвідом мають численні позашлюбні статеві зв'язки, а їх шлюби виявляються менш щасливими [6].

Особливого розгляду потребує проблема, пов'язана з комп'ютерними іграми та використанням інтернету. Адже останнє десятиліття ознаменувалося освоєнням нових інформаційних технологій. При цьому варто зауважити, що книга як джерело інформації не зникає з життя підлітків та молодих людей, але задоволення від неї підлітки вже майже не отримують, тому що особливий інтерес у них сьогодні викликають комп'ютерні журнали, безліч яких розташовані в інтернеті, та, звичайно, комп'ютерні ігри. Легкість освоєння цих технологій, їх багатофункціональне використання засвідчують, що за ними – майбутнє. Сьогодні вчені прогнозують разом із усною та писемною культурою формування третьої культури – інформаційної.

Починаючи з 90-х років минулого століття, в нашому суспільстві починається так звана "епідемія комп'ютерних ігор". Характерною рисою цього процесу є латентність, тобто невидима прихованість. У результаті сьогодні в психіатрії з'являється таке поняття, як "ігроманія" – залежність від ігрових автоматів. Серед широкого спектра комп'ютерних ігор батьки, як правило, надають перевагу інтелектуально-розвивальним чи логічним іграм, в той час як самі підлітки – іграм захоплюючим, яскравим, зі швидкою дією. Переважна частина цих ігор – американські, назви їх діти знають англійською мовою. Парадокс у даному випадку полягає в тому, що більшість підлітків чудово

вміють грати в комп'ютерні ігри, маючи при цьому дуже низький рівень комп'ютерної грамотності.

Відомо, що за кордоном неодноразово робилися спроби обмежити продаж комп'ютерних ігор, які містять сцени насилля та сексу. Наприклад, в Німеччині такі популярні серед підлітків та молоді комп'ютерні ігри, як *Command and Conquer Generals*, *Counter Strike*, міністерство у справах сім'ї заборонило як такі, що пропагують насилля. А в США є випадки судових позовів батьків до виробників комп'ютерних ігор.

Доктор психологічних наук Інституту дошкільної освіти і сімейного виховання В.Абраменкова, визначаючи вплив комп'ютерних ігор на формування свідомості дитини, наводить реальний життєвий приклад, коли, залишивши восьмимісячну дитину на старшого брата, мати пішла в магазин. Старший хлопчик грався у тамагочи й, коли мати заплакала, не почув писку іграшки. Тамагошка "померла" – маленька дитина виявилася в лікарні зі струсом мозку, у старшого хлопчика найсильніший стрес. Коментуючи цей випадок, В.Абраменкова пояснює, що турбота про "віртуального малюка" затьмарила почуття до реального маленького брата. Шматочок пластмаси й мікросхем виявився агресивний по своїй суті. Маніпулюючи свідомістю дитини, він перетворив його на раба іграшки, реальна любов прогнала віртуальній [1].

Але якщо навіть у цих країнах вирішити дане питання сьогодні вкрай важко, то що вже говорити про наше суспільство з його сьогоденними проблемами. Та педагоги й батьки мають усвідомити, що проблема не вирішиться сама по собі.

Доктор В.Абраменкова висловлює наступні погляди на цю проблему. Гра й іграшка – найважливіша складова будь-якої культури. Іграшка – це культурне знаряддя, за допомогою якого передається стан сучасної культури (цивілізації), напрямку руху: до життя або смерті, процвітання або деградації, взаєморозуміння або відчуження. За допомогою іграшки дитині передається сама суть людських стосунків і складна світобудова. Гра й іграшка – специфічний засіб масової інформації, оскільки в них зафіксовані основні тенденції впливу на свідомість і поведінку людини, способи й засоби її виховання. ЗМІ побудовані на принципах гри. Іграшка – такий же носій інформації для дитини, як газета для дорослого. Гра й іграшка – це не просто забава. Вона закладає в душу первісні поняття добра й зла, дає яскраві образи, і від того, якими вони будуть, найчастіше залежать формування моральних уявлень особистості та її розвиток у цілому.

Іграшка завжди виконувала, крім інших, і психотерапевтичну функцію – допомагала дитині

опанувати власні бажання, страхи. Іноді дитина сама знаходить “іграшки” – предмети-функціонери, що відповідають певним, часто неусвідомленим, її потребам. Якийсь корч, камінець, черепашка, цвях, ганчірочка, пташина пі

р’їна наділяються особливими властивостями, переживаннями й змістом. Ми часто виявляємо подібне “сміття”, намагаючись навести лад у дитячому куточку або вивертаючи кишені дитячого одягу перед пранням. І щораз зіштовхуємося із протестами й проханнями дитини не викидати їх. Варто задуматися: може, все-таки краще камінець, ніж трансформер, або черепашка, ніж монстр [1]?

Отже, перш ніж дозволити підлітку грати в комп’ютерну гру, чи подивитися телебачення, треба запитати себе, яку ж інформацію отримає ваша дитина від цієї гри чи перегляду?

З метою порівняння динаміки ціннісних орієнтацій, яку формують засоби масової інформації, нами було проведено порівняльне дослідження серед підлітків та студентів-початківців щодо їхніх телевізійних уподобань. Це дослідження виявило такі результати. 18-літні молоді люди, згадуючи улюблені мультфільми, відзначали свою прихильність до виробництва телепродукції Уолта Діснея. Майже всі опитані в дитинстві дивилися мультфільм “Том і Джері”, “Русалонька”, “Попелюшка”, а половина опитаних зазначили, що із задоволенням дивляться їх і зараз. Не забули студенти і про гарні радянські мультики, такі, як “Ну, постривай!”, “Жив-був пес”, “Пригоди в Простоквашино”. При цьому треба зазначити, що все ж таки американські мультики студенти поставили на перше місце.

Що стосується підлітків шостих-сьомих класів, то відповіді їх були майже однаковими: “Ніндзя-Черепашки”, “Бетмен”, “Людина-павук”, “Шрек”, “Пригоди Аладдіна”. З усієї кількості опитаних тільки один підліток полюбає дивитися “Пригоди в Простоквашино”, два підлітки – “Ну, постривай!”, і два надали перевагу радянському “Чебурашці”.

А з такими “шедеврами” сучасної американської мультиплікації як “Сімсьони”, “Покемони” та “Футурама” знайомі всі підлітки без винятку, і вони вважають їх веселими і забавними. Що ж до студентів, то їм ці мультики не подобаються.

Отже, як бачимо, сьогодні до університетів прийшло покоління студентів, виховане, в основному, на діснеївській мультиплікації, хоча радянські мультфільми їм також не є чужими. А контент-аналіз їх письмових робіт дозволяє зробити висновок, що ці молоді люди здатні критично оцінити якість та виховний вплив того чи іншого медіа-продукту, який пропонується засобами масової інформації.

Щодо підлітків, то тут ситуація очевидна. Герої мультфільмів, які вони сьогодні дивляться, є нереальними, неестетичними, а ситуації змальовані в цих мультиках, нежиттєві. А це означає, що через п’ять-шість років до університетів прийдуть молоді люди, виховані на незрозумілих вчителям і викладачам ідеалах.

Не можна також не зважати на той факт, що більшість цих мультфільмів озвучується українською літературною мовою. Тож постає ціла низка питань: невже це держава заохочує своїх майбутніх громадян до перегляду такої низькопробної телепродукції, не створюючи при цьому ніякої альтернативи? Кому потрібно, щоб підрастаюче покоління нашого суспільства через декілька років перетворилося на морально хвору націю? Ті фахівці, від яких залежить закупівля і трансляція таких мистецьких витворів, як “Сімсьони”, “Котопес” та “Південний парк”, мають своїх дітей та онуків? І, врешті-решт, невже відсутність будь-якої цензури на мультики, дитячі фільми та комп’ютерні ігри – це і є свобода слова?

Спробуємо сформулювати деякі поради батькам, яким не байдуже моральне здоров’я їхньої дитини, з допомогою сучасного науковця Т.Кравченко:

- насамперед, намагайтеся викликати у дітей негативне ставлення до вчинків, небезпечних або шкідливих для суспільного життя (насильство, вбивство);
- залучайте дітей до аналізу реальних ситуацій, власних вчинків і поведінки інших, а також сцен людського життя, представлених на телеекранах;
- залучайте дитину до різноманітних справ, щоб вона не мала багато вільного часу, яким би не знала як скористатися;
- установіть за правило уточнювали час і можливості перегляду дитини телепрограм, користування комп’ютером;
- намагайтеся знайти такі телепрограми та медіа-тексти, що вміщують пізнавальну інформацію, розкривають моделі моральної поведінки;
- покажіть приклад дітям через своє власне захоплення деякими програмами чи фільмами, розмірковують в присутності дітей, обговорюйте з ними ідеї, сюжети та все інше, що бачите на телеекрані;
- спостерігайте за поведінкою дітей у процесі перегляду фільмів, організуйте діалог з ними, виявляйте причини зацікавленості деякими видами мас-медіа;
- формуйте у дітей “імунітет” до агресії, що зображується в засобах масової інформації, нейтралізуйте їх негативний вплив на особистість шляхом періодичних розповідей, міркувань про те, що телебачення зображує дійсність нереалістично і значною мірою надумано, що

- агресія не повсюдна і не така дійова, якою вона висвітлюється в засобах медіа;
- залучайте дітей до перегляду телепрограм, що висвітлюють технологію створення фільмів, виступи кінорежисерів, акторів фільмів, дайте їм зрозуміти, що вони часто засвідчують нереальність, надуманість багатьох сюжетів, застосування спеціальних ефектів, що підсилюють жорстокість, насильство, брутальність для емоційного впливу на глядача;
 - при надмірній прив'язаності дітей до фільмів, телепрограм зі сценами насильства переглядайте цю медіапродукцію разом з дітьми і скеровуйте їхню увагу та переживання на головній ідеї змісту, позитивних моральних вчинках, соціальних цінностях, що розкриваються на екрані;
 - привчайте дітей до творчості, це спонукатиме їх дивитися на засоби масової інформації як на продукти діяльності людини;
 - створюйте разом власні творчі продукти (малювання, ліплення, складання віршів, створення відеофільмів, власних поетичних збірок тощо), це змінює ставлення учнів до ЗМІ, зумовлює їхні інтереси до них як результату діяльності людей;

- обговорюйте технології виробництва медіапродукції, переорієнтовуючи увагу дітей зі сцен насильства, агресії на оцінку засобів, прийомів їхнього зображення [10].

Підбиваючи підсумок, можна із впевненістю говорити про засоби масової інформації як про одне із найвпливовіших інституцій соціалізації сучасного підростаючого покоління. Результати проаналізованих досліджень дозволяють говорити про наявність взаємозв'язку між медіапродукцією та подальшою поведінкою осіб підліткового та молодіжного віку. Відеоматеріали та комп'ютерні ігри, що заповнили сьогодні життя дітей, підлітків і молоді, створили ситуацію, коли підростаюче покоління утопає у вирі інформації, що хлинула на них, створюючи тим самим небезпеку не тільки для фізичного, й для морального здоров'я. Усе це дозволяє говорити про необхідність не тільки подальших наукових досліджень даної проблеми, а й вирішення її на різних рівнях адміністративного впливу задля прийняття певних цензурних та профілактичних заходів. Тим більше, що досвід перетворення засобів масової інформації з "ворога" на "помічника" вже створений в деяких закордонних країнах. Маємо усвідомити, що тільки зміцнення морального здоров'я підростаючого покоління сьогодні є запорукою не лише спокійної старості їхніх батьків, але й

Література

1. Абраменкова В. Половая дифференциация и сексуализация детства: горький вкус запретного плода // Вопросы психологии. – 2003. – №5. – С. 103–120.
2. Автореф. дис ... канд. філософ. наук: 09.00.10 / С.В. Кострюков; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2004. – 17 с.
3. Баранчук С. Духовність в Україні і засоби масової інформації // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність як основа консолідації суспільства. – Т. 15. – К., 1999.
4. Беланова Р. Освіта і виховання: новітні технології // Наукові записки. – Т. 1. Спец. вип. У 2 ч. – Ч. 1. – К.: НАУКМА, 2000.
5. Богомолова И.Н. Социальная психология печати, радио, телевидения. – М., 1991.
6. Гончаренко О. Вплив сучасної масової інформації на формування девіацій статевого розвитку підлітків // Соціологія: методи, маркетинг. – 2007. – №3. – С. 32.
7. Джурицкий А. История зарубежной педагогики: Учеб. пос. для пед. вузов. – М: Форум-Инфра-М, 1998. – 272 с.
8. Ивченкова Н., Ефимова А., Аккузина О. Установки подростков по отношению к началу половой жизни // Вопросы психологии. – 2001. – № 3. – С. 49–57.
9. Кочетков В. Глобализация в образовании: информационная война и "промывание мозгов" или доступ к мировым знаниям и благам цивилизации // Вестник Московского университета: Серия 18. Социология и политика. – 2005. – № 1.
10. Кравченко Т. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах // Соціальна психологія. – 2006. – № 2 (16). – С. 142 – 150.
11. Левшин М. Інформаційні технології – з першого класу // Вища освіта України. – 2002. – № 1.
12. Маркова Н. Подросток в условиях экспансии секс-культуры / Материалы Научно-практического центра Института социально-экономических проблем народонаселения Российской Академии Наук /www.pms.orthodoxy.ru/semia /se/0103.htm.
13. Медведева И., Шишова Т. Иван-царевич. Он же Серый Волк: влияние СМИ на детей и молодежь. – М.: ООО "Модерн-А", 2003.

14. Новикова А. Медиаобразование в США: проблемы и тенденции // Педагогика. – 2000. – № 3. – С. 68–75.
15. Піскун О. Участь громадськості у контексті формування молодіжної політики через засоби масової інформації: Гуманітарний альманах “Освітянські вітрила”. – 2004. – С. 29.
16. Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / За редакцією В.М. Пічі. – Львів: Новий Світ. – 2000, “Магнолія плюс”, 2004. – 368 с.
17. Словарь по этике / Под. ред. И.С. Кона. – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1983. – 445 с.